

JOS DE HEER | GUIGO II DE KARTUIZER

De ladder van de kloosterlingen

Spiritualiteit van de lectio divina

SKAN **D**ALON
CONFERENTIES & POSTERS

Inhoudsopgave

INLEIDING	7
DEEL I • GUIGO'S SPIRITUALITEIT EN ZIJN BRIEF	17
1. De meditatieve spiritualiteit van Guigo II en zijn tijdgenoten	18
2. Guigo's brief over het contemplatieve leven, met commentaar	36
DEEL II • GUIGO II EN DE MONASTIEKE TRADITIE	137
3. De roep in de woestijn	138
4. Verlangen naar stilte en zuiver leven	148
5. 'Framing': twee beelden als kaders voor Guigo's <i>lectio divina</i>	158
6. Guigo's <i>lectio divina</i> als mystagogisch proces	175
DEEL III • LEZEN, LUISTEREN EN LEVEN	183
7. Lezen toen en nu	184
8. De Onuitsprekelijke Stem van mijn Geliefde	193
9. Christelijke meditatie: de Bijbel centraal	205
10. De praktijk van de <i>lectio divina</i>	218
BIBLIOGRAFIE	233

DEEL I

Guigo's spiritualiteit
en zijn brief

1. De meditatieve spiritualiteit van Guigo II en zijn tijdgenoten

Meditatie: universeel en oerchristelijk

Meditatie in welke vorm dan ook is een verschijnsel van alle tijden en religies. Sinds ongeveer de jaren zestig van de vorige eeuw zijn oosterse vormen van meditatie, vooral uit de boeddhistische traditie, bekend en populair geworden in het Westen. Hieronder vallen yoga, zenmeditatie en mindfulness¹. Ook veel christenen hebben toen de meditatie (her)ontdekt, dankzij met name de benedictijnse monnik John Main (1926-1982), die een grote rol heeft gespeeld in het propageren ervan. Christenen maakten een inhaalslag door datgene wat tot de kern van hun eigen christelijke traditie behoorde, opnieuw te ontdekken en vorm te geven in de eigen tijd en situatie. Met nadruk moet gezegd worden ‘opnieuw’, want meditatie heeft vanouds tot het hart van de joodse en christelijke traditie behoord. Meestal sprak men dan van ‘gebed’, maar in feite waren het verschillende meditatieve vormen, zoals de mantra-achtige herhaling van woorden, het beoefenen van de stilte, en oefeningen van het lichaam. De woestijnvaders van de derde en vierde eeuw en hun opvolgers, de monniken en monialen, hebben deze christelijke meditatieve vormen beoefend en verder ontwikkeld, terwijl het voor de gewone gelovigen minder centraal stond. Meditatie is dus op geen enkele wijze een vreemd element uit andere godsdiensten. De koudwatervrees die er bij sommige christenen bestaat ten aanzien van meditatieve vormen, is ongegrond. Meditatie en het christelijk geloof gaan heel natuurlijk samen.

---

¹ Kick Bras bespreekt de vraag in hoeverre oosterse vormen van meditatie geïntegreerd kunnen worden in christelijke meditatie, wat hiervan de voordelen en grenzen zijn, in: *Handboek christelijke meditatie*, Zoetermeer 2011, p. 56-74.

De grote twaalfde eeuw en lessen voor nu

Guigo schreef in het midden van de twaalfde eeuw niet bij toeval een traktaat over het lezen van de Bijbel. De twaalfde eeuw vormde een periode van uitzonderlijke culturele en religieuze bloei tijdens de middeleeuwen. Steeds meer mensen gingen lezen en konden zelf hun bronnen kiezen en interpreteren. Een renaissance, een beweging van ‘terug naar de bronnen’ vond plaats. Dat toen naast de oude Grieken (o.a. Aristoteles) de Bijbel een van de belangrijkste bronnen was, spreekt voor zich. De kloosters speelden in deze beweging een leidende rol.

In die twaalfde eeuw ontstonden inspirerende bewegingen en vonden religieuze vernieuwingen plaats. Je zou kunnen spreken van een spiritueel reveil. De mens en zijn menselijke ervaring stonden in het midden van de belangstelling. Eigenlijk eenzelfde focus als in de latere verlichting, maar met het grote verschil dat die de mens los wilde zien van de bindingen aan God en kerk. Daarvan was in de twaalfde eeuw geen sprake. Dat is een levensgroot verschil met onze tijd die door en door getekend is door het verlichtingsdenken.

De focus in de twaalfde eeuw op de mens en zijn menselijke ervaring met behoud van de verbanden waarin die religieuze mens leefde, doet ons scherp het verschil zien met de moderne en postmoderne hang naar religiositeit omwille van zichzelf. Geheel in de lijn van het consumptieve denken en voelen van de klant-die-koning-is, zoekt de moderne mens in de buitenwereld instant religieuze bevredigingen voor zichzelf en zijn welbevinden. Ook dit terrein behoort tot de maakbaarheid van het leven, dat wij in onze hand willen krijgen. De religieuze mens zoekt naar een onmiddellijke, directe en complete ervaring. Die ervaring vormt dan ook de inhoud van zijn religiositeit. Je zou dit religieus narcisme kunnen noemen, waarin de religieuze ervaring en sensatie doel op zich is.

Van Guigo leren we daarentegen dat het niet gaat om het najagen van ervaringen, maar om het gaan van een weg, soms heel traag en langzaam, soms ook een weg die we niet ‘leuk’ vinden. We leren dat we met groot geduld en volharding in de omgang met onszelf gedisciplineerd moeten oefenen en trainen, met regelmaat en herhaling. De *lectio divina* die Guigo voorstaat, gaat hierover en kan ons behulpzaam zijn.

Goddelijke of geestelijke lezing: anders en tegendraads

Lectio divina betekent letterlijk ‘goddelijke lezing’, ook wel vertaald met ‘geestelijke lezing’, van teksten uit de Bijbel en soms ook van andere geestelijke geschriften van bijvoorbeeld kerkvaders of andere inspi-

2. Guigo's brief over het contemplatieve leven, met commentaar

Hieronder treft u dan een nieuwe vertaling aan van een twaalfde-eeuws geschrift dat de eeuwenoude wijsheid van woestijnmonniken en hun opvolgers in de latere kloosters samenvat. Het is een fantastische ervaring om te merken dat eenzame monniken uit verre eeuwen, uit een ander werelddeel en een andere cultuur, in de woestijn levend, tegen dezelfde levensproblemen aanlopen als wij, in onze totaal andere tijd. De tijden kunnen dus ingrijpend veranderen, mensen wat minder. Ook zij verlangden naar stilte en eenvoud van het leven, om God te zoeken en van betekenis te kunnen te zijn door het goede te doen en alle kwaad uit hun leven te verdrijven. Wij kunnen leren van hen, hoe zij op zoek zijn gegaan naar zichzelf en God, en zij rust en ruimte en zuiverheid hebben gevonden voor hun ziel om van dienst te kunnen zijn voor anderen. Hun eenvoud en bescheidenheid zijn ontroerend.

In de woorden van Erik Borgman die de dominicaanse spiritualiteit wil typeren als:

... leven in liefde voor God in *deze* zin. Dat wil zeggen, het is leven vanuit de hartstocht voor het goede dat aan het licht komt in het leven en verlangen, het lijden en strijden, het hopen en wanhopen ..., en ook in het lachen en genieten van mensen ... 'God' is een woord dat de overtuiging aanduidt dat je eigen leven, het leven van anderen en de werkelijkheid überhaupt, ten diepste door deze goedheid bijeen worden gehouden en worden gedragen. Deze overtuiging verandert in zekere zin jouw visie op alles, maar in deze nieuwe visie is ruimte voor je hele leven in al zijn facetten, alledaags

en verheven ... God als plaats waarin alles ruimte krijgt, maar alles van aanzien verandert, omdat de ruimte anders is en er op de dingen een ander licht valt. Alles wordt erin ten diepste zichtbaar als gedragen, omgeven en doortrokken van een alles omvattende, alles doordringende en overal presente compassie.¹

Met deze mensen en deze wereld die door dit ideaal gedreven werden, maak je kennis. Dat kan niet door wat populaire oneliners, dit is niet een tekst voor luie lezers die door anderen uitgekauwd leesvoer op hun bordje gepresenteerd willen hebben. Wanneer je zorg en aandacht aan je eten besteedt – door bijvoorbeeld het gebruik van verse producten – smaakt het toch beter en is het toch ook gezonder? Zo is het ook met leesvoer. De voedingswaarde van het gelezene wordt bepaald door de manier waarop je het tot je neemt, langzaam en aandachtig of snel en vluchtig, en door wat jij er zelf mee doet.

Daar mag je even voor gaan zitten, jezelf de tijd en rust gunnen en genieten van alle wijsheden die uit de rijke bronnen van de christelijke traditie zijn opgediept. Hierin gaat het er niet instrumenteel en doelgericht aan toe om nuttige kennis en informatie te vergaren, maar om het louter genieten van het zijn zelf, bij de bron van het Zijn zelf. In de monastieke traditie heet dit de contemplatie, het beschouwend verwijlen bij de dingen van God, waarbij het zelf, de ander en de wereld zijn inbegrepen. Wanneer je alle doelgerichtheid hierin loslaat, zul je ervaren dat je ziel helemaal aan zijn trekken komt en er meer ruimte, bevrijding, levensverheldering en vitaliteit in je leven komt. Dat zijn de vruchten die je geschonken worden. Daar word je heel gelukkig van. Veel leesgenot met de oude meester zelf.

**I • Epistola domini Guigonis Carthusiensis
ad fratrem Gervasium de vita contemplativa
Dilecto fratri suo Gervasio frater Guigo: delectari in
Domino. Amare te ex debito teneor, quia prior
5 me amare incœpisti; et rescribere tibi compellor, quia
litteris tuis ad scribendum me prius invitasti. Quædam**

---

1 Erik Borgman, *Dominicaanse spiritualiteit. Een verkenning*. Extra nummer van *Tijdschrift voor Geestelijk Leven*, oktober 2000, Berg en Dal/Leuven/Utrecht, p. 75.

ergo quæ de spiritali exercitio claustralium excogitaveram,
 tibi transmittere proposui, ut tu qui talia experiendo
 melius quam ego tractando didicisti mearum iudex sis
 10 cogitationum et corrector. Et merito hæc nostri laboris
 initia tibi primitus offero, ut novellæ plantationis primitivos
 fructus colligas, quam de servitute Pharaonis et
 delicata solitudine laudabili furto surripiens in ordinata
 castrorum acie collocasti, ramum de oleastro artificiose
 15 incisum prudenter inserens in oliva.

**I • Brief van Dom Guigo II, de Kartuizer, aan zijn broeder Gervasius
 over het contemplatieve leven of: Scala Claustralium,
 De Ladder van de kloosterlingen (naar God).**

Broeder Guigo aan zijn geliefde broeder Gervasius: *verheug je in de Heer!*

FIL. 4,4

Broeder, ik ben het *verschuldigd jou lief te hebben*, ROM. 13,8

5 want jij hebt mij eerst liefde betoond.

En ik kan niet anders dan jou terugschrijven,

omdat jouw brief mij eerst heeft uitgenodigd tot schrijven.

Daarom heb ik besloten aan jou enkele gedachten mee te delen over de
 geestelijke oefening van kloosterlingen, opdat jij, die door ervaring meer
 over dergelijke dingen weet dan ik, die deze alleen ken door ze te over-
 denken, rechter en corrector zult zijn van mijn gedachten.

10 En terecht bied ik jou het eerst deze *eerstelingsvruchten* van mijn werk aan,
 opdat jij de eerste vruchten van een *nieuwe plant* kunt plukken, EX. 23,19, PS.

144,12

want jij was het die mij met een lovenswaardige diefstal *uit de slavernij van
 Farao*, EX. 13,14

en de aantrekkelijke eenzaamheid onttrokken hebt,

en mij hebt overgeplaatst *in een geordend leger van strijders*, HOOGL. 6,4-12

15 *als een twijg kunstig uit de wilde olijfboom uitgesneden
 en in de (vruchtbare) olijfboom geënt*. ROM. 11,17-24

Kloosterschool van vreugde en liefde – God en de naaste liefhebben

In navolging van de proloog van de *Regel van Benedictus*, die zich in vers 1 als 'liefhebbende vader' presenteert, en de proloog van de *Gewoonten* van Guigo I die als eerste woord 'amicis', vrienden, gebruikt, wordt de onderlinge liefde tussen kloosterlingen uitgesproken. Het klooster is een speciale leerschool voor de liefde. Omdat liefde per definitie wederkerig is, is voor mensen die uit de liefde van God leven de gemeenschap met andere mensen een volstrekt natuurlijk verlangen en uitvloeisel. De proloog van de *Regel* eindigt dan ook in vers 49 met de aansporing: 'Maar in de loop van de monastieke levensweg, met de groei van het geloof, verruimt je hart zich en wordt de tocht waarin je vaart maakt op de weg van Gods geboden er een van onuitsprekelijke zoete liefde.'

Van beide korte aanhalingen over deze leerschool voor de liefde geef ik hier de gehele perikoop weer. Hoewel je nooit zult weten of Guigo die bewust mee wilde nemen, lijkt het mij toch heel aannemelijk omdat in beide teksten voor kloosterlingen fundamentele zaken genoemd worden: vreugde in God en liefde voor elkaar.

De toon van de brief wordt daarmee direct gezet: vreugde in God als hoogste levensgeluk en elkaar liefhebben als samenvatting van het evangelie. Daarom zinspeelt Guigo ook op de samenvattende woorden van Paulus uit Filippenzen 4,4-7.

Kloosterlingen leven uit deze tekst waarin de nabijheid van de Heer fundamenteel is en centraal staat. Omdat de Heer nabij is, is er vreugde. Die vreugde doortintelt het gehele leven, waaruit de angst en bezorgdheid zijn weggenomen, zodat daarvoor in de plaats vriendelijkheid komt. Het gehele leven is gericht op God.

Daarnaast verwijst Guigo naar Romeinen 13,8-10, die hij zich geheel eigen maakt en in persoonlijke vorm neerschrijft. Daarin staat dat de onderlinge liefde van mensen onlosmakelijk verbonden is met die van God en dat deze liefde de kern vormt van het christelijk leven. Die kern is daar vervat in de woorden 'vervulling' of 'volheid van de wet'. Op diezelfde samenvatting van 'wet en profeten' in het grote gebod zinspeelt Guigo ook in III en XIV, door zijn citaat van Matteüs 7,7 waarin eveneens de gehele perikoop van 7-12 meeklinkt.

Guigo maakt duidelijk dat in het liefhebben de wil van God volledig gedaan wordt. Dat is wat God mensen opdraagt. Het is dus niet zomaar een *captatio benevolentia*-achtige opmerking (om de welwillendheid van de lezer te strelen) richting Gervasius, in de zin van: ik vind je wel sympathiek. De onderlinge liefde gaat voorop en is bron van levensvreugde.